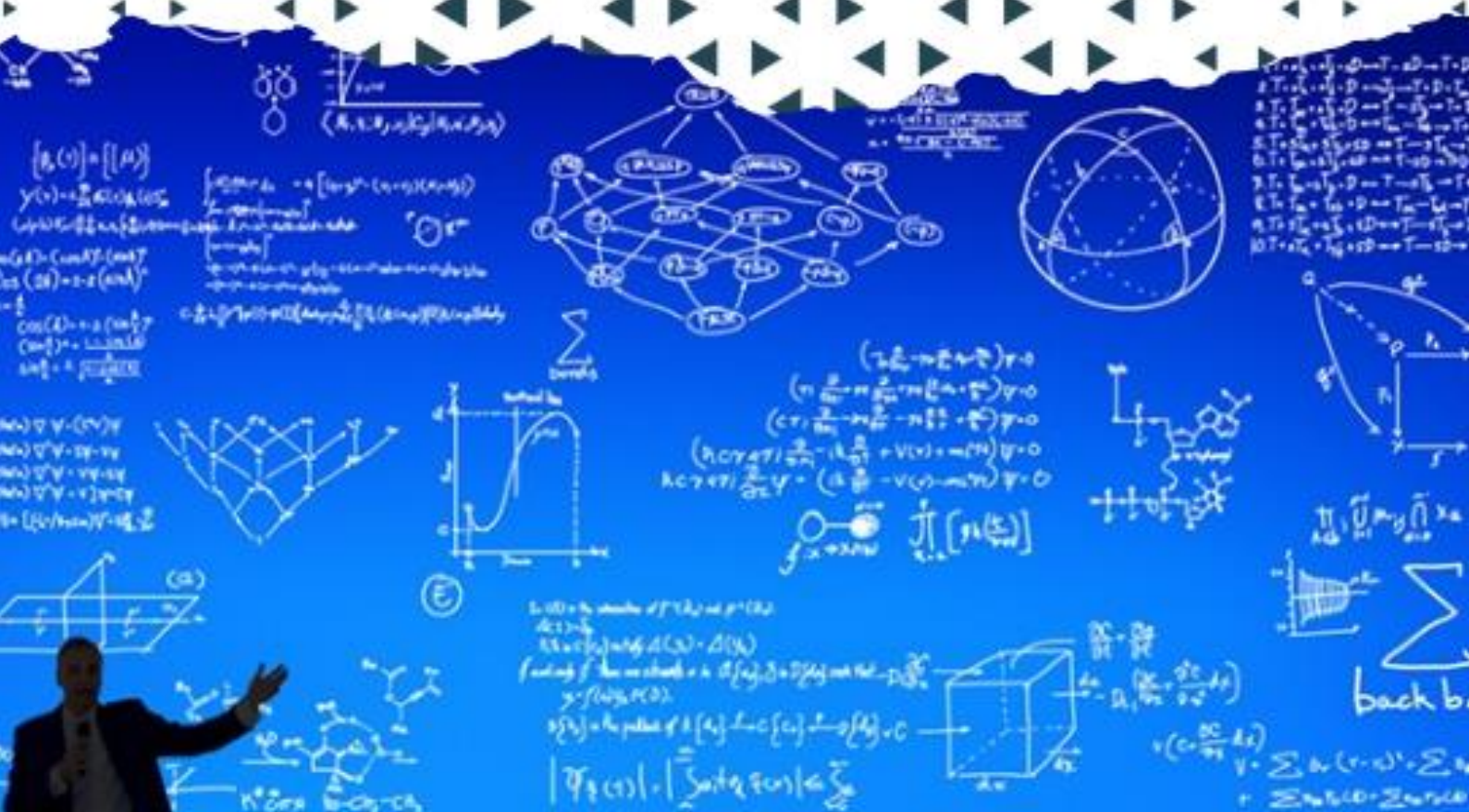

INNOVATIVE WORLD
Ilmiy tadqiqotlar markazi

ZAMONAVIY ILM-FAN VA TA'LIM: MUAMMO VA YECHIMLAR ILMIY-AMALIY KONFERENSIYA

Google Scholar doi

zenodo

OpenAIRE

+998335668868
<https://innoworld.net>

2025

**«INNOVATIVE WORLD» ILMIY TADQIQOTLARNI QO'LLAB-
QUVVATLASH MARKAZI**

**«ZAMONAVIY ILM-FAN VA TADQIQOTLAR: MUAMMO VA
YECHIMLAR» NOMLI 2025-YIL № 4-SONLI ILMIY, MASOFAVIY,
ONLAYN KONFERENSIYASI**

**ILMIY-ONLAYN KONFERENSIYA TO'PLAMI
СБОРНИК НАУЧНЫХ-ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИЙ
SCIENTIFIC-ONLINE CONFERENCE COLLECTION**

Google Scholar

ResearchGate

zenodo

ADVANCED SCIENCE INDEX

Directory of Research Journals Indexing

www.innoworld.net

O'ZBEKISTON-2025

To'liq va noto'liq oila farzandlarining oila to'g'risidagi ijtimoiy tasavvurlari Tohirova Maftunaxon Zokirjon qizi

Farg'ona davlat universiteti psixologiya yo'nalishi 2-kurs magistranti

Annottatsiya: Ushbu maqolada to'liq va noto'liq oila farzandlarining oila to'g'risidagi tasavvurlari, oilaga bo'lgan munosabatlari va to'liq hamda noto'liq oila farzandlarining oila haqidagi ijtimoiy tasavvurlaridagi farqlar yoritilgan.

Kalit so'zlar: to'liq, noto'liq, adekvat tasavvurlar, oila mustahkamligi, kontekst, ijtimoiy tasavvurlar, ajralish, moslashuvchanlik.

Dunyoda birorta inson o'zini oilasiz tasavvur eta olmaydi. Shuning uchun ham oila fenomeniga qiziqish katta. Mamlakatimizda jamiyatimizning asosini tashkil qiluvchi oilalar mustahkamligini ta'minlash maqsadida 2018-yil 27-iyunda "O'zbekiston Respublikasida oila institutini mustahkamlash konseptsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi qarori qabul qilindi. Ushbu konseptsiya oila institutini takomillashtirish bo'yicha kompleks chora-tadbirlarni amalga oshirish, bu jarayonda davlat organlari fuqarolik jamiyati institutlari va fuqarolarning yaqin hamkorligini hamda faol rolini ta'minlashga qaratilgan.

"To'liq oila" odatda ota va ona (biologik yoki huquqiy turdagi) birga bo'lgan, bolani tarbiyalayotgan oilani anglatadi. "Noto'liq oila" esa ota yoki ona bilan (yoki boshqa qonuniy vasiy bilan) yakka tarbiyalangan bolani tarbiyalayotgan oilani bildiradi — masalan, ajrashgan, ajralmagan lekin bir oilaviy birlikda bo'lmagan, yoki bir ota-ona tarbiyalayotgan holatlar. Ayrim tadqiqotlarda "oilalarning tarkibidagi o'zgarishlar" (masalan, ajralish, qayta turmushga chiqish) ham noto'liqlik kontekstida o'rganiladi. Ijtimoiy tadqiqotlarda "oilalarning tuzilishi" bolalarning psixologik, ijtimoiy, ta'limiy natijalariga ta'sir qiluvchi muhim omil sifatida ko'riladi. "Ijtimoiy tasavvurlar" tushunchasi. Bu yerda "ijtimoiy tasavvur" deganda bolalarning oilaga, oilaviy ro'lga, tarbiya mazmuniga, oila a'zolariga, jamiyatdagi oilaviy munosabatlarga degan sub'ektiv tushuncha, qarashlar, qiymatlar tushuniladi. Masalan: "oilada ota-onaning birga bo'lishi muhim", "bolaning to'liq oilada tarbiyalanishi yaxshiroq", "ajralish bolaga zararlidir". Bu tasavvurlar bolaning shaxsiy tajribasi, oilaviy muhit, ijtimoiy madaniyat, me'yorlar va jamiyatdagi normativ kutilmalar orqali shakllanadi.

Bolalarning oilaga qarashi ularning o'z oila qurish va oilaviy hayotga tayyorlanishi, ro'l-model tanlashi, me'yoriy oilaviy munosabatlar shakllanishiga ta'sir qilishi mumkin. Masalan, tadqiqotlardan biri shuni ko'rsatadiki, to'liq oilada tarbiyalangan o'smirlar oilaviy ro'lga (ota-onaga bo'lish, turmush o'rnatish) yuqori qiymat berishadi.

Shuningdek, oilaviy tuzilish — to'liq yoki noto'liq bo'lishi — bolalarning ijtimoiy adaptatsiyasi, psixologik holati va ijtimoiy munosabatlari bilan bog'liq ekanligi aniqlangan. Shunday qilib, bu mavzu ijtimoiy siyosat, oilaviy tarbiya, bolalar huquqlari, psixologiya va sotsiologiya nuqtai nazaridan ham dolzarb.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, to'liq va noto'liq oilalarda tarbiyalangan bolalarning tasavvurlari turguncha bo'lib, noto'liq oilalardan bo'lganlar ota-onaga bilan aloqasi zaifroq va sinfdoshlari orasida kamroq ijtimoiy statusga ega ekanligi

aniqlangan. "Noto'liq oilada" tarbiyalangan bolalarda ijtimoiy va psixologik zararli holatlar xulq-atvor muammolari, ruhiy salomatlik muammolari ko'proq uchraydi. "Bir ota-onali oila tuzilishida bo'lgan bolalar bolalik davrida oilaning resurslari jihatidan kamroq bo'lgan va bu ta'lim, turmushga chiqish va kattalar davrida oilaviy daromadga ta'sir qilgan" degan xulosa berilgan. Umuman olganda, to'liq oilalarda tarbiyalangan bolalar oilaga, oilaviy birlikka, ota-ona ro'l va mas'uliyatiga nisbatan yuqoriroq ijobiy tasavvurlarga ega bo'lishi ehtimoli ko'proq. Noto'liq oilalardan bo'lgan bolalarda esa shunday holatlar ko'proq kuzatiladi: oilaviy birlik yo'qligi yoki buzilishi, resurslar kamligi, tarbiyaviy qo'llab-quvvatlash kamligi — natijada oilaviy mavqe, ro'l tushunchalari, me'yoriy oilaviy munosabatlar bo'yicha tasavvurlarida salbiy tendensiyalar shakllanadi.

Oilada resurslar (moliyaviy, vaqt, ota-ona diqqat-e'tibori) kam bo'lganda, bolalarning ijtimoiy tasavvurlari ham cheklanadi. Shuningdek, ota-onaga beriladigan ijtimoiy qo'llab-quvvatlash bolalarning o'z oilasi haqidagi tasavvurlariga ijobiy ta'sir ko'rsatadadi. Ota-ona o'rtasidagi munosabat sifati, ota-ona-bola aloqasi, ichki oilaviy strukturadagi barqarorlik bular bolalarning oilaviy ro'lga va oilaga nisbatan tasavvurlarini shakllantiradi. Ajralish yoki oilada ota yoki ona yo'qligi holatlarida tarbiyaviy muhit zaiflashishi, tarbiyaviy normativ me'yorlar chalkashishi mumkin, bu esa bolalarning oilaviy tasavvurlarida o'z aksini topadi. Bolalarning oilaga bo'lgan tasavvurlari faqat oilaviy tuzilishga emas, balki mahalliy madaniy-ijtimoiy kontekstga ham bog'liq. Masalan, ma'lum bir jamiyatda "to'liq oila" modeli kuchli normativ me'yor bo'lsa, noto'liq oila bolalarida ma'naviy stress va tashqi solishtirish kuzatiladi.

O'zbekistonda ham "to'liq oila modeli" ko'p hollarda ijobiy me'yor sifatida qabul qilinadi va noto'liq oilalar bilan tarbiyalanayotgan bolalar muayyan stigmalarga duch kelishi mumkin — bu esa ularning oilaga bo'lgan tasavvurlariga ta'sir ko'rsatadi. O'smirlik (adolesentsiya) davrida individual identifikatsiya jarayoni kuchli, oilaviy rol-modelga qiziqish ortadi, shuning uchun to'liq/noto'liq oilalardagi farqlar ayniqsa bu davrda ko'proq aks etadi.

Oilaviy birlik va barqarorlik. Ko'p tadqiqotlarda "oilada ota va ona birga bo'lishi", "ota-ona munosabatlari tinchligi", "uy-joy va moddiy resurslarning barqarorligi" bolalarning oilaga bo'lgan ijobiy tasavvurlarini mustahkamlaydi. Aksincha, turli o'zgarishlar (ajralish, qayta turmushga chiqish, ota yoki ona yo'qligi) oilalarda oilaga nisbatan xavotir, noaniqlik hissi shakllanishiga olib keladi. To'liq oilalarda bolalar odatda an'anaviy oilaviy ro'llarga (ota – ta'minlovchi, ona – tarbiyalovchi) guvoh bo'lishadi va shunga muvofiq tasavvurlarga ega bo'lishadi. Noto'liq oilalarda esa oilaviy ro'llarimiz yoki me'yorlarimizda o'zgarish bo'lishi mumkin — bolalar "ota yo'q" yoki "ona faqat tarbiyalovchi" holatiga moslashishga majbur bo'lishadi, bu ularning oilaga, turmushga, ota-ona ro'lga bo'lgan tasavvurlarini modifikatsiya qiladi.

Bolalar o'z oilasining jamiyatdagi o'rnini yoki darajasini solishtirish orqali oilaga nisbatan tasavvurlar hosil qiladi. Masalan, yuqorida keltirilgan "subyektiv oilaviy ijtimoiy mavqe" tadqiqotida bolalarning o'z oilasining jamiyatdagi holatini past

deb baholashi ruhiy sog'liq, xulq bilan bog'liq ekanligi ko'rsatilgan. Noto'liq oilalarda resurslar kamroq bo'lishi, ijtimoiy yordam tarmoqlari cheklanganligi sababli bolalar "bizning oilamiz boshqalariday emas" degan tushunchaga ega bo'lishadi va bu oilaga nisbatan tasavvurlarni o'zgartirishi mumkin. Bolalarning oilaga bo'lgan tasavvurlari ularning kelgusida oilaviy hayotga bo'lgan tayyorgarligi, o'z oilasini qurish haqidagi qarashlariga ta'sir qiladi. Masalan, to'liq oilada tarbiyalanganlar turmush qurish va ota-ona bo'lishni muhim deb bilishadi.

XULOSA

Yoshlarning oilaviy hayot to'g'risidagi tasavvurlarini shakllantirishda ularning oilaviy hayotga biologik, ijtimoiy, psixologik, iqtisodiy, huquqiy, ma'naviy, axloqiy jihatdan yetukliklari, shaxslararo munosabatlar psixologiyasining o'ziga xos xususiyatlarini o'rganganliklari, emotsional hissiy munosabatlarning xususiyatlarini bilishlari muhim ahamiyatga ega. Chunki oilaning mustahkamligi ko'p jihatdan oila qurayotgan yoshlarning oilaviy hayotga qay darajada tayyorligiga bog'liq. Shuning uchun oilaviy hayot zaminida keladigan nohush hodisalarning oldini olish, oilalar buzilishining oldini olish va noto'liq oilalar miqdorini kamaytirish muhim. To'liq va noto'liq oilada tarbiyalanayotgan, voyaga yetayotgan farzandlarning oila to'grisidagi ijtimoiy tasavvurlarida o'z navbatida farqlar mavjud. Farqlar esa bo'lajak qurilayotgan yangi oilaning mustahkam bo'lishida oilaviy munosabatlarning risoladagidek davom etishida juda muhimdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

- 1.O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Qarori 27.06.2018 yildagi PQ-3808-son
- 2.Karimova V.M. "Oila psixologiyasi" T: "Fan va texnologiya" 2008
- 3.Ganiyeva H. (2021). Social And Psichologikal Mechanisms Of Self-consciousness Of Students, European Scholar Journal, 2(4)
- 4.Fitrat A. Oila yoki oila boshqarish tartiblari. T: "Ma'naviyat", 1998
- 5.Axmatxonovna F.X. (2021). Talaba yoshlarning o'z-o'zini anglashini ijtimoiy psixologik mexanizmlari. UzMU XABARLARI.

